Secció III. Altres disposicions i actes administratius

CONSELL INSULAR DE MALLORCA
DEPARTAMENT DE CULTURA, PATRIMONI I POLÍTICA LINGÜÍSTICA

11178 ***Acord del ple de la declaració com a bé d'interès cultural, amb categoria de lloc etnològic, del monestir de Santa María de la Trapa. Andratx***

El Ple del Consell Insular de Mallorca, en sessió de dia 15 de desembre de 2022, va adoptar, entre d'altres, el següent acord:

"FETS

1.- En data 23/11/2021 la Comissió Insular de Patrimoni Històric de Mallorca va acordar la incoació de l'expedient de declaració com a Bé d'Interès Cultural amb la categoria de Lloc d'Interès Etnològic del monestir de Santa Maria de la Trapa, situat al terme municipal d'Andratx, amb la delimitació del Bé i de l'entorn de protecció que figura a l'informe tècnic de dia 16 de novembre de 2022, que s'adjunta i forma part integrant del present acord.

Aquest acord fou publicat al BOIB núm. 166, de 02/12/2021 i al *BOE* núm. 298, de 14/12/2021.

2.- La iniciació del present expedient respon a la sol•licitud realitzada per el Grup Balear d'Ornitologia i defensa de la natura de declarar Bé d'Interès Cultural, amb categoria de lloc històric o lloc d'interès etnològic, el Monestir de la Trapa, i té com a objectiu principal establir una adequada protecció sobre aquest monestir i el lloc on s'ubica, únic de l'ordre cistercenca de l'estrica observança (trapenc) a Mallorca, i que constitueix l'expressió d'un moment històric singular i un exemple d'aprofitament del territori.

3.- En compliment d'allò que determina l'article 9 punt 3 de la Llei 12/1998 de 21 de desembre del Patrimoni Històric de les Illes Balears, es va donar audiència als interessats per un termini de quinze dies hàbils.

4.- Així mateix, en compliment d'allò que determina l'article 9 punt 3 de la Llei 12/1998 de 21 de desembre del Patrimoni Històric de les Illes Balears, es publicà al BOIB núm. 102, de 31/07/2021 l'obertura del tràmit d'informació pública d'un mes.

5.- Tal i com estableix l'article 9.1.a) de la Llei 12/1998 de 21 de desembre del Patrimoni Històric de les Illes Balears, a l'expedient consta informe favorable d'una de les institucions consultives previstes a l'article 96 d'aquesta Llei, en concret, informe de la Universitat de les Illes Balears.

Fonaments de dret

Primer.- La finca de la Trapa constitueix un exemple únic de paisatge cultural, un lloc on es combina i on conviuen i han conviscut de manera sostenible el treball de l'home i la naturalesa.

A tal efecte, l'article 5 de la Llei 12/1998, de 21 de desembre, del patrimoni històric de les Illes Balears estableix que *tendran la consideració de béns d'interès cultural els béns mobles i immobles més rellevants del patrimoni històric de les Illes Balears que pel seu valor singular es declarin com a tals de forma individualitzada.*

Segon.- L'article 10 de la Llei 12/1998 regula que l'acord de declaració s'haurà d'adoptar pel Ple del Consell de Mallorca.

Tercer.- D'acord amb els articles 7 i següents de la Llei 12/1998, de 21 de desembre, del patrimoni històric de les Illes Balears, i d'acord amb les competències atribuïdes per la Llei 6/1994, de 13 de desembre, als Consells Insulars en matèria de Patrimoni Històric.

Quart.- Prèvia proposta favorable de la Ponència Tècnica de Patrimoni Històric, la Comissió Insular de Patrimoni Històric de 22 de novembre de 2022 va acordar elevar proposta de declaració com a Bé d'Interès Cultural amb la categoria de Lloc d'Interès Etnològic del monestir de Santa Maria de la Trapa, situat al terme municipal d'Andratx.

Cinquè.- D'acord amb el Reglament Orgànic del Consell Insular de Mallorca, aprovat pel Ple de dia 12 d'abril de 2018, amb correcció d'errades materials aprovades pel Ple de 12 de juliol de 2018 (BOIB núm. 89, de 19/07/2018).

Atès l'exposat, es formula la següent

https://www.caib.es/eboibfront/pdf/ca/2022/165/1125845

Proposta d'acord

I.- Declarar com a Bé d'Interès Cultural amb la categoria de Lloc d'Interès Etnològic el monestir de Santa Maria de la Trapa, situat al terme municipal d'Andratx, amb la delimitació del Bé i de l'entorn de protecció que figura a l'informe tècnic de dia 16 de novembre de 2022, que s'adjunta i forma part integrant del present acord.

II.- Els efectes d'aquest acord són els que genèricament s'estableixen a la Llei 12/1998, de 21 de desembre, del Patrimoni Històric de les Illes Balears i la normativa concordant.

III.- Notificar aquesta acord als interessats, a l'Ajuntament d'Andratx i al Govern de les Illes Balears.

IV.- Publicar aquest acord al Butlletí Oficial de les Illes Balears i al Butlletí Oficial de Estat i anotar-ho al Registre Insular de Béns d'Interès Cultural de Mallorca i comunicar-ho a la Comunitat Autònoma de les Illes Balears perquè procedeixi a la seva anotació al Registre de Béns d'Interès Cultural de les Illes Balears i a la vegada comuniqui al Registre General de Béns d'Interès Cultural de l'Estat les inscripcions i anotacions que es realitzin.

ANNEX
Informe proposta de 16 de novembre de 2022:

INFORME TÈCNIC

En data 23 de novembre de 2021 la Comissió insular de Patrimoni Històric de Mallorca va acordar Incoar l'expedient de declaració de la Trapa (Andratx) com a Bé d'Interès Cultural amb la categoria de Lloc d'Interès Etnològic.

En data 1 de juny de 2022 (reg. gen. 30825) es va remetre, en virtut de l'article 9.1 de la llei 12/1998, de 21 de desembre, del Patrimoni Històric de les Illes Balears, informe favorable de la UIB.

L'informe es mostra favorable a la declaració com a BIC, tot considerant què els valors són indiscutibles, com part significativa del paisatge cultural que conforma la Serra de Tramuntana, i pels valors històric de l'indret, com únic monestir trapenc de l'illa.

L'informe assenyala algunes "prescripcions" que s'haurien de tenir en compte, tant a la memòria històrica com a la memòria descriptiva de l'informe d'incoació.

Dins aquestes consideracions es plantegen qüestions com la cronologia de les marjades, de les quals s'aporten totes les dades conegudes a la bibliografia; i s'identifiquen elements que no són al catàleg municipal, però que amb la seva inclusió a l'àmbit de la declaració, no només quedaria garantida la seva conservació, sinó que l'ajuntament estaria obligat a incorporar-los.

Entre les prescripcions, es demana la inclusió de la bibliografia de referència. En aquesta cas, no podem oblidar que es tracta d'un informe tècnic administratiu i que la bibliografia consta a diferents documents del propi expedient, però no a l'informe administratiu que serveix per prendre els diferents acords, tant de la Comissió com del Ple, i que han de ser publicats íntegrament al BOIB i el BOE. Igualment, i pel que fa a la documentació gràfica, a l'expedient consten més documentació gràfica, tal i com planteja l'informe de la UIB.

L'informe d'incoació s'ha modificat amb altres aspectes recollits a l'informe sobre descripcions d'elements, valoració del paisatge, etc.

Atès que no s'han presentat al·legacions, i a la vista que s'han dut a terme tots els tràmits establerts a l'article 7 (procediment de declaració) i article 8 (contingut de l'expedient de declaració) de la llei12/1998, de 21 de desembre, del patrimoni històric de les Illes Balears, es proposa declarar com a bé d'interès cultural, amb categoria Lloc Etnològic, el Monestir de Santa Maria de La Trapa, del terme municipal d'Andratx, d'acord amb el següent informe proposta:

PROPOSTA DE DECLARACIÓ

INFORME TÈCNIC

La iniciació del present expedient respon a la sol·licitud realitzada per el Grup Balear d'Ornitologia i defensa de la natura de declarar Bé d'Interès Cultural, amb categoria de lloc històric o lloc d'interès etnològic, el Monestir de la Trapa.

En data 13 d'octubre de 2021, amb registre general núm. 42247 va tenir entrada al Consell Insular de Mallorca, remesa pel Grup Balear d'Ornitologia i defensa de la natura la sol·licitud d'incoació de declaració de Bé d'Interès Cultural, a favor del conjunt de la Trapa, situat al municipi d'Andratx.

Aquest informe s'ha redactat a partir de la consulta de la bibliografia especialitzada, així com de la informació següent:

https://www.caib.es/eboibfront/pdf/ca/2022/165/1125845

- "Memòria justificativa de sol·licitud de declaració de la finca de la Trapa com a Bé d'Interès Cultural POLÍGON 2 – PARCEL·LA 436. LA TRAPA. 07159 Andratx. Mallorca". (Aportat pel GOB)

Protecció actualment existent

El conjunt de la Trapa (casses de possessió, conjunt etnològic, sistema hidràulic,...), objecte d'aquest expedient es troba inclòs en el Catàleg del Patrimoni Històric d'Andratx, aprovat definitivament amb prescripcions en data 26 d'octubre de 2012 i publicat al BOIB Núm. 169 en data 15 de novembre de 2012.

Al Catàleg consten com elements inclosos:

- Monestir i cases de possessió de La Trapa. Arquitectura religiosa 1810-1820 amb el codi d'identificació AR142, i grau de protecció integral.
- Conjunt hidràulic de La Trapa. Bens etnològics S. XIII-XVIII, amb el codi d'identificació EE163, i grau de protecció integral.
- Conjunt etnològic i àrea de marjades de la Trapa. Bens etnològics S.XIX-XX, amb el codi d'identificació EE164 i grau de protecció integral.
- Jaciment arqueològic Medieval Islàmic-Modern, amb el codi d'identificació JA29 i grau de protecció integral.
- Jaciment arqueològic Talaiòtic-Medieval, amb el codi d'identificació JA48 i grau de protecció integral.
- Arbre de la Trapa, bellaombra (Phytolacca dioica) amb el codi d'identificació EP453, i grau de protecció integral. Per altra banda l'arbre de la Trapa (bellombra) és un arbre singular catalogat pel Govern Balears des de l'any 1993 al qual se li calcula una edat d'entre 150-200 anys, que coincideix amb l'arriba dels monjos a la Trapa.

1. INTRODUCCIÓ

El conjunt de la Trapa, al municipi d'Andratx constitueix un exemple únic de conservació i aprofitament sostenible del territori, des de la seva ocupació per part dels monjos trapencs a principis del segle XIX, fins a l'actualitat, amb el model de gestió del GOB basat en la preservació de la natura i la divulgació dels seus valors. Aquest factor se suma als importants valors històrics, arquitectònics, socials, etnològics i paisatgístics del lloc, que configuren un conjunt únic.

El Monestir de la Trapa, únic de l'ordre cistercenca de l'estrica observança (trapenc) a Mallorca, constitueix l'expressió d'un moment històric singular i un exemple d'aprofitament del territori. Aquest aprofitament del paisatge per a garantir l'autosuficiència dels habitants generà la construcció d'una sèrie d'infraestructures úniques que encara es conserven. Per un costat, un sistema hidràulic complex tipus qanat (pous, safareigs, mines, canalitzacions,...), testimoni de l'explotació agrícola de la vall de Sant Josep i una sèrie d'elements constructius de caràcter rural de gran interès etnològic, geogràfic i arquitectònic (marjades, barraques, safareigs, rotllos de sitja, eres, forns de calç,...) que en la seva majoria estan construïts segons la tècnica de la pedra en sec, cosa que accentua el seu valors etnogràfic i també paisatgístic.

Així mateix, el 95% de la superfície de la Trapa està constituïda per massa vegetal, que garanteix l'existència d'un ecosistema natural ric i divers que atorga a la Trapa valors ambientals i paisatgístics únics.

La finca de la Trapa constitueix un exemple únic de paisatge cultural, un lloc on es combina i on conviuen i han conviscut de manera sostenible el treball de l'home i la naturalesa.

2. FITXA TÈCNICA

Denominació: La Trapa

Emplaçament: BIC: Pol. 2 par. 436. Entorn: Pol. 2 par. 4, pol. 436, pol. 2 par. 437, pol.2 par. 438, pol. 2 par. 439

Municipi: Andratx

Cronologia: Monestir: segle XIX; conjunt hidràulic s. XVII/XVIII

Usos: Original: monestir trapenc, casa de pagès, residencial. Ús actual; casa de colònies, centre d'educació mediambiental, etc.

Classificació de sòl: Segons NNSS Andratx; Sòl rústic d'especial protecció.

Segons PTM: Sòl Rústic protegit (AANP- Àrea natural d'especial interès d'alt nivell de protecció, ANEI, APR erosió, esllavissaments i incendis i APT litoral)

Proteccions existents: Catàleg del Patrimoni Històric d'Andratx, aprovat definitivament amb prescripcions en data 26 d'octubre de 2012 i publicat al BOIB Núm. 169 en data 15 de novembre de 2012

https://www.caib.es/eboibfront/pdf/ca/2022/165/1125845

Altres figures de protecció de la finca:

- Xarxa Natura 2000: Declaració del LIC i ZEPA ES0000222 La Trapa, l'any 2006
- Declaració de Paratge Natural de la Serra de Tramuntana, l'any 2007, i aprovació del seu Pla d'Ordenació dels Recursos Naturals (PORN).
- Declaració de la Serra de Tramuntana com a Patrimoni Mundial de la Humanitat per la UNESCO l'any 2011
- Aprovació del Pla de Gestió Natura 2000 de la Serra de Tramuntana l'any 2015
- Llei de Costes: La finca està afectada per una zona de domini públic marítim terrestre i les zones de servitud associades.
- Refugi de fauna des de 1984, en la modalitat d'estació biològica.
- Forma part de l'àrea declarada patrimoni mundial per la UNESCO: Serra de tramuntana (2011) i n'és un dels millors exponents dels seus principals valors: les construccions de pedra en sec i l'arquitectura de l'aigua.

3. MEMÒRIA HISTÒRICA

La història actual de la Trapa no es pot entendre sense l'arribada, l'any 1810, de l'ordre monàstica del trapencs. No obstant això, s'han documentat a la zona assentaments humans des de d'època talaiòtica; sense oblidar la troballa de materials romans i el possible origen islàmic de l'entramat hidràulic original, infraestructura que va sofrir diferents transformacions entre els segles xiii i xviii.

Els trapencs, oriünds de França, tenen el seu origen en una escissió de l'odre del Císter, esdevinguda cap al 1662, per part de la comunitat de l'abadia de Notre-Dame de La Trappe, ubicada a Soligny-la-Trappe (Normandia), que ja existia com a monestir benedictí des del segle xii. L'objectiu de l'ordre era tornar a una vida monàstica més autèntica, reprenent la senzillesa i austeritat primigènies de la vida cistercenca que es basava en la regla de Sant Benet, que posava especial èmfasi en els treballs manuals i en la pregària litúrgica i personal.

El periple que va dur als trapencs a Mallorca es remunta a desembre de 1790, en plena Revolució Francesa, quan s'aboleixen les ordres monàstiques i es desamortitzaren els edificis religiosos. L'abadia francesa de Normandia va ser venuda, comportant l'èxode dels monjos cap a diversos països, com ara Suïssa, Bèlgica i Anglaterra, entre d'altes.

Els trapencs arribaren a Espanya el 1793, amb la determinació de fundar un monestir a la granja de Santa Inés, a Múrcia, que havia pertangut als Jesuïtes. En aquest mateix any, en una epístola dirigida al bisbe Pedro Rubio Benedicto-Herrero, ja se sol·licitava l'autorització perquè alguns monjos s'establissin a Mallorca. Els trapencs vinguts de França s'allotjaren per un temps a La Misericòrdia de Reus i, per un període de quasi tres anys, al monestir de Santa Maria de Poblet. El 1796, la comunitat trapenca s'establia definitivament al priorat de Santa Susanna, prop de Maella, a Saragossa, on romandrien uns cinc lustres, aproximadament. El 1808, amb l'ocupació napoleònica de la península i el decret de Josep Bonaparte del 1809 que suspenia totes les ordres regulars, monacals, mendicants i clericals, els trapencs abandonaren terres aragoneses el febrer de 1810 i marxaren cap a Alacant i València, i, davant les dificultats que es presentaren a Andalusia, finalment, es varen dirigir a Mallorca.

El 15 maig de 1810 varen arribar a l'illa uns quaranta monjos, encapçalats per l'abat Fructuós, instal·lant-se a la casa de l'oïdor i decà de la Reial Audiència, Nicolau Campaner. El juny del mateix any arribaren la resta dels monjos, que eren una desena, segons les fonts. El magistrat també va intercedir perquè el canonge Pere Roig cedís als trapencs la vall de Sant Josep de la Palomera, a Andratx, també coneguda amb l'apel·latiu de Desert de Sant Josep, on s'instal·laren aquell mateix mes.

Les regles de la comunitat trapenca, estrictes tant a nivell material com espiritual, no només condicionaven tots els aspectes de la vida i l'organització del temps, sinó també l'espai físic on convivien, la qual cosa implicava una adequació perfecta de les construccions amb l'entorn natural.

Segons la bibliografia, les edificacions que constituïren el conjunt de Santa Maria de la Trapa es bastiren sobre les restes d'un edifici preexistent, bé una antiga ermita o abadia, bé d'una casa pagesa. En qualsevol cas, des d'un primer moment, aquests edificis resultaren insuficients per albergar a tota la comunitat, fet que obligà ràpidament a fer-ne ampliacions

La primera construcció va ser l'oratori dedicat a la Presentació de Jesús al Temple i a la Purificació de la Mare de Déu. El conjunt principal, a part de l'oratori, recollia dos patis, dedicats un a la ferreria i l'altre a la fusteria, així com un magatzem per tota mena d'eines de conreu. L'ala dreta de l'edifici és dedicà a l'habitació dels monjos, la cuina, el refectori i la sala d'estudis-biblioteca. Sembla que també hi existia una cambra per als obrers. A prop s'ubicava el cementeri. Allunyats d'aquest nucli es trobava el taller de teixidors, els rentadors i el molí de sang, que tenien annexos el corral i les quadres.

Malgrat les dificultats que comportaven les tasques d'extracció de la pedra, en ben pocs mesos, la comunitat transformà la vall en un terreny de cultiu fèrtil, esglaonat i amb un intel·ligent sistema d'irrigació. De fet, descobriren una font d'aigua natural - molt poc abundant, però suficient per a l'auto abastament - i obrien un aqüeducte subterrani, que cobriren mitjançant una galeria de pedra en sec, la qual feren conduir fins a les cases, on també construïren un estany petit, a manera de dipòsit per al reg del jardí i l'hort, i usos domèstics. Si aquest sistema hidràulic ja existia amb anterioritat, els monjos l'aprofitaren i el milloraren, amb l'ajuda de picapedrers mallorquins; però cal dir que ja coneixien les tècniques de construcció de la pedra en sec, com proven els marges que ja havien executat a la seva estança de Maella.

https://www.caib.es/eboibfront/pdf/ca/2022/165/1125845

A la mort del canonge Pere Roig, l'any 1811, les terres de la vall passaren als trapencs i a aquestes terres s'hi afegí el domini de Can Farineta, propietat de Jaume Pizà, regidor de Palma. Des de llavors, l'antiga vall o desert de Sant Josep de la Palomera de s'Arracó, va rebre la designació de Vall de la Trapa o simplement la Trapa d'Andratx, per denominar-se finalment la Trapa de s'Arracó.

La intenció dels trapencs quan vingueren a l'illa no era fundar una comunitat monàstica a Mallorca, sinó tan sols refugiar-se per un temps de la guerra que colpejava la península. Per aquest motiu, una vegada finalitzada la guerra, i establertes les ordres religioses, vers 1813-1814, la majoria dels trapencs tornaren al monestir de Santa Susanna de Maella. Això no obstant, una part de la congregació restà a Mallorca. El 1816, Jaume Pizà també va atorgar-los els predis d'Horta i Horteta, situats al municipi de Sant Joan. En aquest període, es plantejà la fundació del monestir, que encara no s'havia formalitzat, i la comunitat fins i tot demanà ajuda al magistrat Nicolau Campaner, que els havia acollit en el moment de la seva arribada a l'illa. Malgrat tot, finalment, aquesta fundació no arribà a portar-se a terme a causa dels episodis venidors.

L'any 1820, durant el Trienni liberal (1820-1823), se suprimiren les ordres monàstiques, mendicants i clericals. Els trapencs varen haver de marxar de la Trapa i, en un curt espai de temps, l'oratori abandonat esdevingué un corral per al ramat. Els carboners arrasaren el bosc dels voltants i els veïns espoliaren tots els elements constructius aprofitables per als seus habitatges: portes, fustes, ferros, teules, etc.

Amb la tornada de l'absolutisme, durant la denominada dècada ominosa (1823-1833), les ordes regulars es restabliren als seus monestirs i convents per tota Mallorca, però els trapencs no tornaren a establir-se a la Trapa, malgrat els intents que va fer l'Ajuntament d'Andratx els anys 1824 i 1825, amb el suport de l'Ajuntament de Palma, de la parròquia d'Andratx, entre d'altres institucions i persones il·lustres de l'illa. La comunitat trapenca, ja assentada a l'Aragó, no valorà el retorn a Mallorca i desestimà la recuperació de la vall. Això no obstant, la finca de la Trapa va dependre de l'abat de Santa Susanna fins la donació formal a la Casa General de la Misericòrdia, a finals de la dècada dels vint del segle xix. Encara que hi hagi algun estudi que sostingui la tesi - més que discutible — de que la Trapa va estar activa fins la seva exclaustració al 1835.

Es conserva un inventari de béns, en relació a la cessió realitzada a la Casa General de la Misericòrdia, de l'any 1828. En aquest registre es fa referència als joiells de l'església, als mobles de la casa i al ramat. Entre els objectes més preuats es trobava la Verge de la Trapa —modelada en fang cuit— que al 1848 ja es documenta a la seva ubicació actual, l'església de s'Arracó, encara que és molt possible que es traslladés abans. Cal citar aquí també el rellotge que va passar a la parròquia d'Andratx, la campana del monestir que es conserva a Son Fortuny i el bellaombra, un arbre que plantaren els monjos al arribar a la vall i que després de 200 anys encara es manté en peu.

És factible creure que, en aquell moment, les cases quedaren abandonades definitivament, exposades a la rapinya iniciada anys enrere, encara que es mantingué l'explotació agrícola. Abans de la presència dels trapencs, la vall només subministrava llenya i carbó. La posada en marxa d'horts i terres de cultiu per part dels monjos deixaren un panorama molt diferent al 1825, quan les terres de la vall de Sant Josep i Can Farineta oferien gra, garroves, hortalisses, llegums i olives.

Els béns transferits a la Casa de General de La Misericòrdia, com a conseqüència de la desamortització de Mendizábal de 1835, passaren a ser administrats per la Diputació provincial. Anys després, el 1853, la finca es va subhastar. El militar Segismund Morey l'adquirí i, posteriorment, la vengué a Gabriel Ros de la Calatrava. Els diferents propietaris convertiren les cases del monestir en cases de possessió, que es varen mantenir en peu fins la dècada de 1990. Segons es desprèn de la bibliografia de finals del segle XIX, aquestes construccions eren recents, atès que en el moment de l'adquisició de la finca, ja només restaven en peu alguns murs de l'antic oratori, amb les finestres. Les runes de l'església - tres arcs dobles de mig punt i una capella amb l'altar major - es mantingueren en peu fins aquesta època. En canvi, ja havien desaparegut les diferents dependències, com ara la ferreria, la fusteria, el teler i el celler; i només restaven en peu el molí de sang i alguns estables.

L'any 1980, el GOB va adquirir la finca de La Trapa mitjançat subscripció popular. A partir de llavors, l'organització ecologista ha dut a terme la gestió de la Trapa, partint d'un model de custòdia del territori, basat en la realització de de projectes que cerquen la conservació d'un espai natural mitjançant la implicació dels sectors afectats, fent partícip a la societat civil en la protecció del medi natural.

Entre els anys 1997 i 2012 el GOB i el Consell de Mallorca signaren un conveni per la reconstrucció del conjunt arquitectònic amb un projecte de refugi de la "Ruta de la pedra en sec" que també incloïa la recuperació dels marges i de l'explotació agrícola.

Actualment la Trapa es dedica principalment a la conservació de la natura, la investigació, l'excursionisme i l'educació ambiental. Un grup de tècnics voluntaris treballen en el projecte de reconversió de l'antic monestir trapenc en un refugi de muntanya seguint criteris de sostenibilitat, aplicació de sistemes constructius tradicionals, respecte al paisatge i transport reduït.

És important destacar que la Ruta de pedra en sec -GR221- (aprovada el 1999), itinerari senderista que recorre la Serra de Tramuntana, travessa totalment la finca de la Trapa des de Sant Elm, al Coll de sa Gramola, fet que contribueix en gran mesura al trànsit d'excursionistes per a aquesta zona.

És important tenir el compte els dos incendis importants que va patir la Trapa, l'any 1994 i l'any 2013, que modificaren el seu paisatge. Després del gran incendi de 1994, on es cremaren 1.500 hectàrees de boscos i garrigues incloent les 81 hectàrees de la Trapa, els grans

https://www.caib.es/eboibfront/pdf/ca/2022/165/1125845

esforços del GOB es centraren en recuperar la vegetació de la finca.

4. MEMÒRIA DESCRIPTIVA

La finca de la Trapa està formada per dues valls que acaben en uns penyals damunt la mar i una serralada interior, orientada a Ponent. Situada a l'extrem sud occidental de la Serra de Tramuntana, entre el Puig de ses Basses i els Puntals de la Trapa, la finca ocupa unes 81 hectàrees i se situa a uns 250 m. d'altitud sobre el nivell del mar, amb les cases situades a la parcel·la 436. La finca te una part marjada, mentre que les cases se situen en una zona plana a cota mitja.

L'accés a la Trapa es pot fer per tres camins:

1. Des de Sant Elm, per camí de Can Tomeví.
2. Pel camí que travessa el collet de la Trapa, des de s'Arracó.
3. Pel camí del coll de sa Gramola.

A nivell geològic, la zona està dominada per materials calcaris, existint un modelat càrstic que amb la dissolució de les roques calcàries per l'efecte de l'aigua dóna lloc la creació de cavitats, avencs i altres formacions, de fet, a la finca s'han trobat quatre avencs i quatre coves.

Tot i que el caràcter de la finca és bàsicament forestal (95%) destaquen el conjunt arquitectònic de l'antic monestir trapenc i el conjunt d'elements etnològics (marges, forns, mines,...) generat per les activitats agràries que tingueren lloc a la finca i que garantien l'autosuficiència, inclús abans de l'arribada dels monjos trapencs.

L'arquitectura del conjunt edificatori respon a les necessitats de producció i d'auto abastiment, i dóna resposta als requeriments de l'ordre Trapenca; organització jeràrquica, austeritat, i carència d'ornamentació i comoditats. En quant les característiques constructives, es basaven en els materials que els hi oferia l'entorn proper; pedra, argila i fusta.

Actualment el conjunt de la Trapa està format per un conjunt edificatori que correspon a l'antic monestir trapenc i a les edificacions que li servien, com el molí, i per tota una sèrie d'infraestructures, com el marjatment del paisatge i el sistema hidràulic, que permetien el conreu de la terra i la vida al monestir.

El conjunt edificatori de la Trapa ho constitueixen dos conjunts separats per una gran marjada, per un costat l'antic monestir, i per altra, el molí de sang.

Monestir i cases de possessió

El monestir i casses de possessió es troben al sud del conjunt i estan formats per l'edifici principal, la caseta de forn, la capella i la pallissa. Aquests volums es distribueixen formant una clastra oberta. A l'edifici principal s'ubicaven les sales comunals per als religiosos (refectori, dormitori, sales d'estudi) i les cel·les per als monjos. També hi trobem dependències destinades a taller (fusteria, telers, ferreteria,...), magatzem o celler. Al costat dels tallers s'hi trobava el cementiri.

Per altra part, a la caseta trobem dos forns, un gran que correspondria a l'època en que hi residien els trapencs, i un petit, posterior.

En quant a la capella, és un dels pocs testimonis de la vida religiosa. Tot i que l'edificació original es troba actualment en estat de runa, es tractava d'una capella de petites dimensions, (14/15m de longitud per 7m d'amplada) coberta amb volta de mig punt dedicada a Nostra Senyora en el Misteri de la seva Purificació i Presentació i que només contava amb la imatge d'aquesta.

Les estructures actuals són fruit de les diferents etapes constructives, durant l'ús per part de la comunitat monàstica, dels períodes d'abandonament i de la seva transformació com a cases de possessió per part de posteriors propietaris. Són estructures que, tot i mostrar encara el seu origen com a centre monàstic, es troben molt transformades i deteriorades, amb importants esbucaments de grans parts de les estructures, restauracions, reconstruccions, etc.

Segons els estudis arquitectònics realitzats el conjunt aixecat pels monjos presentarien quatre fases constructives, seguides d'un període d'abandonament i la seva posterior transformació en possessió, convertint, entre d'altres, el refectori en estable o la capella en galliner. A la primera fase es va construir un volum sense distribució interior que a la segona fase es va reestructurar i ampliar, donant lloc al volum destinat a les cel·les. La tercera fase es dividí en dues parts, per un costat, la construcció d'una gran mur de contenció i posteriorment la construcció dels volums destinats a capella, refectori i cuina amb dos forns i que tancaven l'espai construït a les fases anterior, generant una clastra central. Durant la darrera fase només es va afegir un petit volum constructiu a la zona est.

L'anàlisi de la tècnica constructiva mostra una arquitectura d'arrel tradicional, amb la utilització de pedra, terra i calç en forma de paredat en verd travat amb argamassa de terra, grava i calç. A les dues primeres fases es va utilitzar maçoneria de pedra calcària travada amb morter de

https://www.caib.es/eboibfront/pdf/ca/2022/165/1125845

terra; a la tercera fase, maçoneria de pedra conglomerada amb morter de terra i calç i, en aquest cas, els vans són construïts amb obra de morter i de majors dimensions que a les fases anteriors. Posteriorment s'utilitzen indistintament els diferents materials, així com material procedents de parts derruïdes de la pròpia construcció.

A uns 150m del molí de sang trobem un aflorament d'arenisques que constituí la pedrera principal. Tot i això, pel volum d'obra feta, aquesta pedrera no fou suficient, pel que s'aportà pedra d'altres pedreres. Tots els materials s'obtenien dels voltants de les cases.

Els acabats són o referit d'argamassa de terra i calç amb esgrafiats o referit llis. Als interiors l'acabat és enguixat, amb dibuixos o pintures negres i ocres-vermellosos. Els emmarcaments dels portals eren de pedra de marès o ullastre i, a la tercera fase documentada, de maçoneria. Els trespols originals eren de morter de calç amb còdols i quan es transformà en possessió es va enrajolar amb peces de fang hexagonal.

Els forjats eren de fusta de pi i la coberta de canyís cobert de guix i teules àrabs.

L'edifici respon a uns esquemes imposats per les necessitats de la Comunitat. La manera d'organitzar-se de la comunitat monàstica així com la seva organització jeràrquica es tradueixen en el tipus d'arquitectura que es fa, en la seva distribució, l'absència de comoditats o d'ornamentació.

A l'actualitat les edificacions que presenten un pitjor estat de conservació són l'antic espai religiós i les cases de pagès, els espais més conservats correspondrien a les edificacions del costats sud-est del principal, la bugaderia o el molí de sang (restaurat) i al que farem menció més endavant. A les construccions conservades hi ha restes de pilastres de pedra amb motllures, restes de lucernaris circulars, alguns dels acabats originals i restes d'una escala de graons de pedra gravada que servia d'accés a la planta pis des del pati.

A les darreres dècades s'han dut a terme algunes intervencions puntuals de rehabilitació, amb l'ús de materials nous (com algues) amb les què s'ha reconstruït la volta de canó de l'antiga església, s'han instal·lat bigues com a llindars o s'han construït murs a mode de contraforts per garantir l'estabilitat de les construccions.

Dins del conjunt edificat, podem tenir en compte també l'anomenada caseta del Frare del Pa, independent del conjunt, però que també es troba a la finca i que ha estat restaurada i s'utilitza com a observatori ornitològic.

El molí

Com a part del conjunt edificatori, però situat a l'altre banda de la marjada, al nord, es troba una petita construcció de dos nivells on trobem el molí de sang. Al nivell inferior es troba el petit estable i les moles, mentre que al nivell superior, hi trobam la pallissa i el vògit. És tracta de l'element millor conservat, ja que es va rehabilitar fa uns anys. Adjacent al molí, trobem el rotlle de sitja.

A banda de les edificacions, la finca de la Trapa es caracteritza per l'articulació del paisatge a través de la construcció de bancals, edificis auxiliars i un complex sistema de recollida d'aigües procedent de la filtració. Els Trapencs van dur a terme una gran transformació de la vall sobre la que s'assentaren, originalment amb un relleu esquerp, i que va fer possible el cultiu de la terra i la seva pròpia subsistència en una terra àrida que originalment no es podia conrear.

Conjunt marjat

El conjunt de marjades de la Trapa constitueix l'element principal d'aquesta adaptació del paisatge. L'aterrassament és el sistema pel qual, històricament, es podia disposar de sòl fèrtil en terrenys amb pendent. Els marges actuen com a murs de contenció del terreny, escalonant la pendent de la torrentera i donant lloc a terrasses de cultiu on és possible conrear la terra. Amb l'amarjament del terreny, s'evita també l'erosió i l'esllavissament del terreny i s'afavoreix la filtració de l'aigua de pluja. L'activitat agrària a La Trapa, per tant, s'articulava sense excepció mitjançant un extens sistema de marjades, encaixades i transversals al tàlveg, en un intent d'adaptació estricta al terreny i a la presumible corba de nivell, cosa que sovint dóna als marges la forma d'una U.

Si bé la datació de les obres d'esglaonament de la vall de Sant Josep no pot esser precisada amb l'exactitud desitjada, s'accepta l'any 1810, el de l'assentament dels monjos trapencs a la vall, com la data en la què es comença a bastir el sistema de terrasses. El sistema fou completat segurament al llarg dels cent anys que transcorren entre la sortida dels monjos de La Trapa, l'any 1820, i els anys posteriors, en els que el lloc es constituí com a possessió.

L'àrea de marjament de la Trapa es pot dividir en dues zones, la situada al comellar de cala Sanutges i la del vall de Sant Josep. Per altra part, i a nivell constructiu, són visibles diferents etapes de marjament i de reparacions a tot el conjunt. A grans trets, es pot dir que s'han emprat dues tècniques per a l'execució dels marges, i que corresponen a dues èpoques diferents, per un costat, la que utilitzaren els trapencs, que donà lloc a uns marges menys elaborats, poc adobats, fets amb pedres calcàries simplement compostes, i posteriorment, cap a finals del segle XIX i principis del XX, quan el territori s'explotà com a petita possessió, s'executaren uns marges on s'utilitzaren pedres escairades i tallades,

https://www.caib.es/eboibfront/pdf/ca/2022/165/1125845

col·locades encaixades, tècnica amb la què es van reparar els marges originals i es construïren els nous marges. En aquest tipus de marges encaixats, trobem la singularitat que el paredat presenta petits forats per encaixar el llenyam que s'utilitzava per sostenir les parres. Això pareix indicar que la construcció d'aquests murs està íntimament lligada al conreu.

Per aquests motius la zona de la vall de Sant Josep de La Trapa és un dels indrets preferents de l'Estudi dit Espais Marjats d'Andratx, elaborat pel Consell de Mallorca:

És un indret que reflecteix perfectament l'evolució al llarg del temps de la tècnica constructiva en sec, tant pel que fa a la progressiva perfecció en l'adobament de la pedra com en els pujadors i el sistema hidràulic.

Conjunt etnològic

Junt al paisatge marjat es localitzen una sèries d'elements etnològics emprats per a l'explotació del camp. Bona part d'aquest conjunt etnològic el formen els elements construïts durant l'època en que els monjos habitaren la Trapa, però també hi ha d'èpoques posteriors.

Durant segles es varen dur a terme una sèrie d'activitats, sobretot vinculades amb l'explotació forestal (llenya i carbó) fins que, amb la construcció dels marges, es va fer viable el conreu de la terra. D'aquestes activitats forestals queden restes de rotlos de sitja, barraques de carboner i forns de calç.

De l'època dels trapencs destaquen les eres de batre, una d'elles, la principal, considerada una de les més grans de Mallorca, i que està situada a la zona més ventosa, per facilitar la separació del gra. La bibliografia consultada fa menció a dues eres més a La Trapa, una d'elles situada en la tanca de darrera del molí de sang. D'aquesta era no s'han trobat marques o senyals convincents, per la qual cosa es pot considerar completament desapareguda. Malgrat això a la fotografia aèria de 1984 s'intueix un semicercle que podria correspondre a aquesta construcció

A lateral exterior del molí de sang trobem un rotlo de sitja i molt a prop de l'era trobem un forn de calç en estat ruïnós. A la finca hi ha dos d'aquets forns de calç, aquest mencionat i un a cala Sanutges. També hi ha documentades altres construccions de les quals no hi ha restes o en queden pocs visibles. D'aquests forns es conserva bàsicament l'olla, en estat regular.

També s'ha de fer esment als camins de la Trapa, especialment el que procedeix de Sant Elm, i el que es dirigeix al Coll de sa Gramola, a les parets de pedra en sec i al mirador de la Trapa, també de pedra en sec, amb un tram de paretó de pedra en verd.

Conjunt hidràulic

La Trapa era una vall àrida mancada d'aigua. Tot i que originalment es considerà que l'origen del sistema hidràulic tingué lloc durant el poblament dels monjos trapencs, en recents excavacions s'han trobat restes arqueològiques de materials ceràmics romans i islàmics a prop de les mines, propiciant la hipòtesi de l'existència de restes indeterminades anteriors a l'arribada dels monjos trapencs.

En qualsevol cas, durant l'època d'ocupació dels monjos es va construir un complex sistema hidràulic. A les marjades superiors de les cases trobem un sistema de mines d'aigua o qanat, format per tres fonts de mina, als que s'accedeix a través de tres galeries transitables, que no estan comunicades entre elles. El conjunt està format per altres mines més petites no transitables, combinades amb canalitzacions subterrànies i descobertes que transcorrien per els marges fins a un safareig, des d'on es regulava la sortida d'aigua cap als horts i arribant fins a una pica situada davant les cases, i als diferents abeuradors per als animals. Aquest sistema permeté l'absorció, filtració, captació i canalització de l'aigua, fet que garantí el posterior conreu de la terra, la guarda dels animals i la subsistència dels monjos de la Trapa.

D'entre les mines, destaquen les tres superiors, de majors dimensions, de més fondària i transitables, construïdes amb tècniques molt acurades de pedra en sec utilitzant la volta d'arc lleugerament apuntat. Les mines més petites presenten volta de mig punt.

El sistema hidràulic recollia no només l'aigua situada als aqüífers, si no també l'aigua de pluja que es filtrava pels marges.

En els darrers anys s'han dut a terme intervencions encaminades a la recuperació d'aquest sistema.

Jaciments arqueològics

Actualment hi ha delimitats dos jaciments arqueològics a la finca de la Trapa. Per un costat el jaciment Medieval Islàmic-Modern, que engloba tot el conjunt hidràulic descrit anteriorment i per altra part un jaciment Talaiòtic-Medieval situat a l'espai de les marjades superiors de la Vall de Sant Josep, amb una primera zona distribuïda pel costat oest de la marjada superior de la vall de Sant Josep, on s'han trobat restes ceràmiques i per altra part, la zona del vessant del turonet que separa aquesta vall de Sant Josep del Comellar des Secrets on s'han trobat restes enderrocades d'un conjunt d'estructures; paraments realitzats en pedra en sec i altres aprofitaments de materials a les marjades properes.

https://www.caib.es/eboibfront/pdf/ca/2022/165/1125845

Paisatge

El conjunt de la finca de la Trapa s'entén també des de la importància de la fauna i la vegetació en la configuració d'aquest lloc com a paisatge. De fet, cal recordar que el 95% de la superfície de la finca Trapa està constituïda per massa forestal. El paisatge vegetal de la Trapa està conformat principalment per dues comunitats botàniques: la garriga d'ullastre i la garriga de romaní i xiprell. Els pins constituïen la principal cobertura arbòria d'aquestes dues garrigues, però amb l'incendi de 1994 van desaparèixer pràcticament tots els exemplars. Queden restes encara d'alzinar, properes al monestir, que anys enrere ocuparen una major extensió.

En relació a la fauna, cal destacar la presència de nombroses espècies d'ocells. La Trapa és un lloc important per a la nidificació i el descans de les aus migratòries, de fet està declarada per el ZEPA com a zona important per a la conservació dels ocells. Cal recordar també que la Trapa és una Reserva Natural.

Com es desprèn de l'exposat, la finca de la Trapa és clarament la suma d' un territori natural i un paisatge valuós i, pel conjunt d'elements i transformacions resultants de la intervenció de l'home en aquest territori. Aquest fet permet que la Trapa es pugui qualificar com a paisatge cultural, un concepte definit per el Comitè del Patrimoni Mundial de la UNESCO, com el resultat de la interacció en el temps de les persones i el medi natural, l'expressió del qual és un territori percebut i valorat per les seves qualitats culturals, producte d'un procés i suport de la identitat d'una comunitat.

5. ESTAT DE CONSERVACIÓ

5.1 Estat de conservació tipològic

L'estat de conservació tipològic del monestir és relatiu, ja que, degut a l'estat de conservació física de l'immoble i a intervencions que s'hi han realitzat, la tipologia edificatòria no s'ha conservat en tota la seva essència. El conjunt actual és el resultat de la degradació causada pel pas del temps, sobretot en les èpoques en que el conjunt es trobava abandonat, així com de les successives intervencions i transformacions que s'han dut a terme al llarg dels anys, ja durant la construcció del monestir, que s'anava executant per fases segons les necessitats de la comunitats i les actuacions posteriors un cop aquest fou abandonat pels religiosos trapencs. Tot i així, al conjunt que arribà al nostres dies encara es podia distingir l'estructura arquitectònica original de l'antic monestir i es reconeixien els seus usos característics (refectori, cel·les,...).

En canvi, l'estat de conservació tipològic dels elements etnològics (marjades, mines, era,...) és bastant bo, ja que no han sofert alteracions importants a nivell tipològic, però sí a nivell físic. En tot cas, l'activitat agrícola, que donà lloc la construcció de tota aquesta, infraestructura no es conserva avui en dia, fet que agreuja i dificulta l'estat de conservació física i per tant tipològica d'aquest conjunt etnològic.

Un dels principals objectius dels actuals propietaris i gestors, és la recuperació agrícola i forestal de la finca, que passa per una recuperació dels bens.

5.2 Estat de conservació física

L'estat de conservació és variable segons l'element que es tracti. Així mateix, cal tenir en compte que, des de fa uns anys, el GOB, juntament amb un equip de voluntaris, està duent a terme un programa de recuperació dels espais naturals i arquitectònics i la restauració del patrimoni etnològic de la finca, per el que l'estat de conservació esdevé difícil de valorar com a quelcom estàtic, ja que actualment s'està intervenint sobre ell. Així mateix, prèviament el Consell de Mallorca va dur a terme una sèries d'actuacions sobre alguns dels elements edificats per el que, a data d'avui, els volums originals ja han sofert intervencions contemporànies.

En relació al conjunt edificatori corresponent a l'antic monestir, trobem tres parts diferenciades en quant al seu estat de conservació; en primer lloc, els porxos, a l'esplanada de l'arribada, reconstruïts als anys 90 i que no formaven part del monestir original, les zones situades al sud del conjunt (antiga capella, forn i pallissa) que estan sent rehabilitats actualment i les antigues cases (cel·les dels monjos), que es troben en estat de runa.

Les cases que constituïen l'antic monestir (cel·les dels monjos) s'estan degradant de manera accelerada, sent la part més perjudicada la que es troba a la zona sud-oest, a la banda mar, més exposada als vents, i on només queden restes de murs perimetrals de tancament, que en moltes ocasions no arriben al metre d'alçada. A la zona nord-est encara es mantenen les parets laterals i central en peu, la façana principal i part de la coberta, corresponent a la vessant nord, ja que la vessant sud s'ha ensorrat. En tot cas, el volum es troba desprotegit per la cara sud-est i a la zona on s'ha produït l'enderroc de la coberta, fent que els forjats i murs interiors es trobin més exposats a la intempèrie, de fet, el forjat intermedi es troba en mal estat de conservació.

Tot i encara mantenir-se parcialment en peu, la vessant nord de la coberta està sofrint actualment l'ensorrament progressiu de l'entrebigat, fet que està provocant la seva degradació i acusant perill de col·lapse. Així mateix, la caiguda d'elements constructius (bigues, teules,...) de la coberta sobre el forjat interior, ja degradat a causa de les humitats que també afecten al mur de tancament, fa que la situació actual sigui

https://www.caib.es/eboibfront/pdf/ca/2022/165/1125845

crítica i requereixi una intervenció de consolidació urgent.

Com ja hem dit, al voltant dels anys 90 el Consell de Mallorca va dur a terme una sèrie d'intervencions tant en marjades, com reconstruint la volta de la capella, el molí de sang, la caseta antic taller i els porxos de l'esplanada d'arribada.

Actualment, i seguint el projecte de rehabilitació redactat per un equip d'arquitectes voluntaris, s'estan duent a terme tasques de rehabilitació arquitectònica al conjunt per a la seva transformació en refugi de muntanya. Aquestes feines ja han començat, i estan bastant avançats a la zona dels antics forns, la pallissa i la capella seguint criteris de bioconstrucció i recuperació de la tècnica constructiva tradicional.

L'objecte de la intervenció no és tan sols dur a terme una restauració del patrimoni arquitectònic, sinó el d'aprofitar l'oportunitat per a posar en pràctica una restauració seguint un model de bioconstrucció, en el qual tenen cabuda les tècniques i materials tradicionals, així com la implementació de nous materials per a l'adequació d'edificacions respectuoses amb l'entorn, equilibrades en els recursos i amb una balanç energèticament positiu.

En quant al conjunt etnològic, les marjades presenten, en general, un millor estat de conservació als sectors més propers a les cases, i més dolent als sectors marjats superiors que més s'hi allunyen, fet que s'explica per la dificultat d'accedir a les marjades superiors. Molts dels marges originals presenten esbaldrecs que dificulten la contenció de les terres i per altra part, el fet que no es trobin conreats compacta la superfície d'acabat, fent-la impermeable, el que afavoreix l'escorrentia superficial. La recuperació dels cultius a les terrasses és una iniciativa que redunda positivament en el seu manteniment, però urgeix realitzar intervencions de restauració als marges deteriorats. Alguns ja han estat intervinguts durant les tasques de voluntariat, recuperant els antics traçats en aquells punts que estaven enderrocats o en mal estat de conservació.

En relació al conjunt hidràulic el seu estat de conservació és regular. En quant a la segona mina es troba en un estat de runa, degut a l'enderroc del marge on es situa. S'han dut a terme feines de manteniment, netejant mines i canals, així com una primera restauració de la canal ceràmica exterior d'interconnexió entre les mines i el safareig, que distribuïa l'aigua fins a les cases i que també ha estat restaurat.

En quant als jaciments, l'estat de conservació del jaciment Talaiòtic-Medieval és dolent, només resten parts identificables i una gran taca ceràmica. En quant al jaciment Medieval Islàmic-Modern, que engloba tot el conjunt hidràulic, l'estat de conservació és regular

Part important de la finca de la Trapa ho constitueix la zona verda natural, en la que no va intervenir l'home. L'estat de conservació d'aquesta part s'ha vist influenciada en gran mesura per l'efecte dels incendis de l'any 1994 i 2013, que van modificar el paisatge, l'estat de conservació dels diferents hàbitats i la seva gestió. A l'efecte del foc s'ha de sumar la posterior acció d'escorrentia superficial sobre les cendres i sobre el sòl fèrtil. Tot i les feines de reforestació, no s'ha arribat a l'estat de cobertura vegetal agrària i forestal anterior a l'incendi de 1994, per el que podem dir que la Trapa presenta actualment unes característiques molt llunyanes de la vegetació potencial de la zona.

5.3 Estat de conservació de l'entorn

L'entorn de la Trapa, situada a l'antiga vall de Sant Josep, ho conforma el paisatge que envolta les 81 hectàrees de la finca i que es tracta d'un terreny natural, entre el puig de ses Basses i el puntals de la Trapa, que inclou també part de la costa en forma de grans penya-segats litorals.

L'ecosistema dominant a l'entorn de la Trapa és la garriga, diferenciant zones amb garriga d'ullastre i altres amb garriga de romaní i xiprell. El pinar, que constitueix la cobertura més comú de la garriga fou destruït durant l'incendi forestal de 1994, agreujat per l'incendi posterior l'any 2013, així mateix, aquets dos incendis causaren la degradació de la cobertura de garriga d'ullastre, que també està amenaçada actualment per la pressió herbívora que exerceixen les cabres salvatges que es troben per l'entorn.

Actualment, tot i les tasques de reforestació i de recuperació de la cobertura vegetal, no s'ha assolit l'estat previ a l'incendi. Tot i així, actualment, l'estat de conservació de l'entorn natural és bo i es treballa en la recuperació ecològica del lloc.

6. DESCRIPCIÓ I JUSTIFICACIÓ DE LA DELIMITACIÓ DEL BÉ I DE L'ENTORN DE PROTECCIÓ

6.1 Descripció i justificació de la delimitació del bé

Tal i com s'ha anat exposant al llarg d'aquest informe, l'element amb significats i valors patrimonials ho constitueix la pròpia finca de La Trapa, on trobem un conjunt d'elements edificats (antic monestir), així com una sèrie d'infraestructures de caire rural (molí, era, marjades,...) i una zona natural que constitueixen tot plegat un lloc de gran interès històric, social, etnològic, geogràfic, arquitectònic i biològic.

Atès que no s'observa cap altre element a l'entorn que formés part del conjunt original, l'element delimitat com a BIC és la part de la finca de la Trapa, parcel.la cadastral número 436, que encara presenta estructures que foren construïdes per l'home. És a dir, aquella part de la finca que fou modificada per l'acció humana, per tant, engloba totes els elements etnològics i constructius citats a aquest informe.

La superfície total que abasta el BIC són 154.779m^2.

https://www.caib.es/eboibfront/pdf/ca/2022/165/1125845

6.2 Descripció i justificació de la delimitació de l'entorn.

Es delimita com a entorn de protecció una envolupant de l'element declarat BIC que permeti garantir la preservació dels seus valors patrimonials actuals, que en aquest cas s'han de dirigir principalment, al marge de la seva necessària conservació física i tipològica, a la preservació del seu significat simbòlic com a element lligat a la conscienciació sobre la conservació del territori. S'inclou la conca visual en la que se situa el BIC, fins a la mar, així com una part del camí d'accés, segons consta a la delimitació gràfica adjunta.

La delimitació de l'entorn de protecció s'ha establert a partir de la valoració combinada d'una sèrie de variables, a fi de preservar el significat i els valors complets del bé cultural: estat de conservació dels elements, preservació física dels bens, conservació de la seva tipologia i usos i visualització d'aquests des del propi entorn, tal i com queda recollit a la delimitació gràfica adjunta

La superfície total que abasta l'entorn de protecció són 987.751m^2.

7. PRINCIPALS MESURES DE PROTECCIÓ I CRITERIS D'INTERVENCIÓ EN EL BÉ I EL SEU ENTORN

7.1. Mesures de protecció del propi bé

Pel que fa al BIC, s'ha de garantir la seva conservació en el seu estat primigeni del que resta d'original,, tant dels elements construïts (cases de possessió, infraestructures rurals,...) com del paisatge, admetent-se tan sols aquelles intervencions que estiguin encaminades a la seva consolidació, conservació i restauració, i en casos excepcionals, de recuperació d'algunes de les seves característiques originals i dels seus usos primigenis. En qualsevol cas, les intervencions haurien de ser les mínimes necessàries per a la bona conservació de l'element.

En quant als elements construïts, s'hauran de conservar íntegrament les parts de l'element originari que han perdurat, tant pel que fa a la configuració volumètrica com a aspectes més concrets com materials, tècniques constructives, etc.

Amb l'excepció dels elements que ja han estat rehabilitats, com el molí de sang, la pallissa, o capella, les construccions del conjunt edificatori corresponent a l'antic monestir, s'estan degradant de manera accelerada, trobant-se algunes parts en estat de runa, fet que provoca que la situació actual es consideri crítica i requereixi una intervenció de consolidació urgent. És important, per tal de garantir la conservació del bé i la seva futura rehabilitació o reforma, dur a terme de manera urgent tasques de manteniment, estabilització i protecció. Aquestes mesures de conservació urgent del bé també es poden fer extensives a altres elements construïts, com ara els marges, les mines, els forns de calç i els camins.

Subvencions consorci

Per a les obres de conservació i restauració dels elements construïts, s'utilitzaran els materials propis del moment de la seva construcció, evitant qualsevol reconstrucció, llevat de les que son necessàries per l'estabilitat o per a evitar una imminent degradació, sempre amb el criteri de potenciar la imatge original i amb la mínima incidència paisatgística de les intervencions als propi elements i a les intervencions al seu entorn.

S'hauran de prendre les mesures adients per tal d'evitar els actes de vandalisme, que poden contribuir a la degradació accelerada de l'element, però, i com hem dit, també s'hauran de dur a terme les mesures necessàries que evitin que la degradació a les edificacions avanci, posant en perill la conservació del propi bé.

Com a criteri general, per a les intervencions que s'hagin de dur a terme en aquest bé, s'hauran de tenir en compte els aspectes arqueològics.

Les intervencions més enllà del simple manteniment, hauran de comptar amb la participació d'un equip interdisciplinari en el que hi participi, quan s'escaigui, a més de l'arquitecte i l'enginyer de l'edificació, un historiadora/historiador de l'art, un arqueòleg i un conservador-restaurador.

Les mesures de protecció del bé han de tenir en compte el caire natural i paisatgístic de la finca, recordem que el 95% de la superfície de la Trapa és massa forestal (avui dia, després dels incendis, garriga) per el que les mesures de protecció han d'anar encaminades també a la conservació o restauració dels valors naturals de la zona, el manteniment de la qualitat paisatgística i ecològica, la protecció integral dels ecosistemes, comunitats i elements biòtics i abiòtics i la preservació dels processos ecològics naturals que s'hi produeixen.

Aquests objectius requereixen d'una sèrie d'eines de gestió i de control que determinin unes actuacions concretes, centrades en la gestió dels diferents hàbitats que trobem a la Trapa i la connectivitat entre ells, compaginant els usos que hi són presents:

- Recuperació dels hàbitat degradats (coberta vegetal, etc.)
- Recuperació agrícola i forestal
- Recuperació de la coberta vegetal

https://www.caib.es/eboibfront/pdf/ca/2022/165/1125845

- Gestió preventiva davant futurs incendis
- Conservació de les espècies més rellevants i control de les espècies invasores, com per exemple les cabres.
- Impuls de la producció agrària com a estratègia de conservació
- Planificació i gestió del paisatge

El paisatge de la Trapa constitueix una realitat dinàmica ja que és resultat de processos ambientals, socials i culturals que s'han succeït al llarg del temps en el territori.

Aquests processos estan marcats per les maneres de vida, les polítiques, les actituds i les creences de cada societat. Per tant, cal conèixer l'evolució històrica del paisatge, identificar i caracteritzar els seus principals trets i estimar els seus valors per a poder actuar, a partir del coneixement, a favor de la salvaguarda i enfortiment dels valors culturals i ambientals que defineixen el seu caràcter i identitat. El futur del paisatge depèn de les actuacions que es duen a terme en el present, a cada moment.

Per a obrar amb coherència i assegurar la seva sostenibilitat és necessari partir d'un coneixement exhaustiu del paisatge, que implica identificar els seus elements constitutius, articular-los en el Tot paisatgístic i desentranyar els processos històrics i activitats socioeconòmiques que han incidit en la seva configuració. La finalitat no ha de ser fossilitzar el paisatge, sinó propiciar una evolució capaç de garantir la pervivència dels seus valors i del seu caràcter.

A més de dinàmic, el paisatge és una realitat complexa i de difícil gestió. Tal complexitat resideix en la seva pròpia naturalesa, en la qual intervenen components naturals i culturals, materials i immaterials, tangibles i intangibles. Tots ells són constitutius del paisatge i han de ser tinguts en compte, perquè de la combinació dels mateixos resulta el seu caràcter i les diferents formes de percepció.

7.2. Mesures de protecció de l'entorn

La Trapa s'ubica a la Serra de Tramuntana, per tant, en un entorn protegit per diferents figures (Paratge Natural, ZEC, ZEPA, Xarxa Natura 2000...) i pròxim al Parc Natural de Sa Dragonera. Aquest fet determina la gestió que se n'ha de fer de la zona i les mesures de protecció que s'han de considerar.

La delimitació de l'entorn de protecció pretén, en primer terme, una **protecció física del bé,** la qual anirà des de la protecció física dels elements constructius que trobem a la finca i dels elements naturals que configuren el territori i paisatge no construït, fins a la conservació d'aquells aspectes més estètics, de contemplació de tot els elements inclosos a la finca.

L'altre de les funcions principals d'aquest entorn de protecció és la **preservació de les visuals del bé,** vinculades, en un element d'aquesta naturalesa i a un emplaçament tant característic, al seu significat i als seus valors essencials. Per tant, les actuacions en aquesta zona no podran prescindir de tenir en compte els aspectes de millora de la contemplació d'aquest lloc des dels punts on es visualitza el propi bé des de l'entorn, ni les visuals des d'aquest cap als voltants.

Per això, dins l'àmbit de l'entorn de protecció no es podran dur a terme actuacions que no tinguin una relació apropiada amb el bé, ni totes aquelles que utilitzin materials o tècnica inapropiada. No s'hi podran instal·lar elements que pertorbin la visualització des del bé i cap al bé. No es podran dur a terme actuacions que puguin afectar a la contemplació del bé, des del punt de vista d'aspectes més formals de geometria i volumetria fins a aspectes de tractament superficial com ara el cromatisme o els acabats, ni tampoc actuacions que alterin les visuals des del bé cap al seu entorn.

I per últim, un dels objectius principals de l'entorn de protecció és garantir la **conservació i protecció dels valors paisatgístics** de la Trapa i que configuren la suma dels valors naturals i ecosistemes que defineixen i donen valor al bé.

La protecció del bé passa en aquest cas, i sobretot en el referit a la conservació de l'ecosistema i el paisatge propis del bé, per la conservació del seu entorn, és a dir, per la protecció de l'ecosistema natural que envolta la finca de la Trapa i que garanteix el manteniment de l'ecosistema de la pròpia finca, que no s'entén si no es dins el context natural en que es troba.

Les mesures de protecció de l'entorn, de la mateixa manera que les mesures de protecció de la zona natural de la finca de la Trapa, han d'anar encaminades a la conservació o restauració dels valors naturals de la zona, el manteniment de la qualitat paisatgística i ecològica, la protecció integral dels ecosistemes, comunitats i elements biòtics i abiòtics i la preservació dels processos ecològics naturals que s'hi produeixen.

La llei 12/98 tracta el tema dels criteris d'intervenció en els entorns de protecció dels béns d'interès cultural en el seu art. 41.3, assenyalant que el volum, la tipologia, la morfologia i el cromatisme de les intervencions en els entorns de protecció d'aquests béns no podran alterar el caràcter arquitectònic i paisatgístic de l'àrea ni pertorbar la visualització del bé. Així mateix, es prohibirà qualsevol moviment de terres que comporti una alteració greu de la geomorfologia i la topografia del territori i qualsevol abocament d'escombraries, runes o deixalles.

En tot cas, s'haurà d'estar al que assenyala la llei 12/98, del patrimoni històric de les Illes Balears, especialment en el seus articles 3

https://www.caib.es/eboibfront/pdf/ca/2022/165/1125845

(col·laboració del particulars), 22 i 23 (protecció general dels béns del patrimoni històric i preservació de béns immobles), 24 (suspensió d'obres), 26 (deure de conservació), 27 (incompliment dels deures de conservació), 28 (reparació de danys), 29 (informes i autoritzacions), 31 (col·locació d'elements exteriors), 37 (autorització d'obres), 40 (llicències) i 41 (criteris d'intervenció en els béns d'interès cultural) i 45 (béns mobles inclosos en un bé d'interès cultural).

8. CONCLUSIÓ

Després d'analitzar la història i l'evolució de la finca de La Trapa, podem concloure que aquesta reuneix una sèrie de valors:

- Valor històric, social i etnològic, ja que la Trapa constitueix l'únic exemple de residència de monjos trapencs a Mallorca i és testimoni d'un moment històric i social concret. Així mateix, la residència dels monjos a la Trapa inicià una relació del lloc amb la natura basada en la gestió des recursos existents, que es materialitzà en una arquitectura concreta i l'execució d'unes infraestructures (construïdes i agrícoles) úniques, basades en tècniques de construcció tradicionals, que són exemple de patrimoni etnològic i de treball conjunt amb els mestres locals.

- Valor com a ecosistema natural, ja que la Trapa constitueix un exemple únic de la biodiversitat característica de la Serra de Tramuntana, amb multitud d'espècies vegetals i animals, on destaca la ornitofauna, amb la presència de més de catorze tipus d'orquídies, endemismes botànics, etc. De fet, la Trapa està integrada a la Red Europea de Reserves Biològiques Privades (EUREL) i és també Reserva de com a refugi de caça. A l'actualitat la Reserva està declarada Zona d'Especial Interès per als Ocells (ZEPA) i Lloc d'Interès Comunitari (LIC), formant part de la Xarxa Natura 2000.

- Valor com a paisatge cultural: El desembre de l'any 1992, el Comitè del Patrimoni Mundial de la UNESCO va adoptar les revisions als criteris culturals de la Guia operativa per a la Implementació de la Convenció del Patrimoni Mundial i va incorporar la categoria de paisatges culturals. El paisatge cultural és el resultat de la interacció en el temps de les persones i el medi natural, l'expressió del qual és un territori percebut i valorat per les seves qualitats culturals, producte d'un procés i suport de la identitat d'una comunitat. El conjunt de la Trapa exemplifica clarament aquesta convivència entre l'home i la natura.

- Valor com a model d'autogestió: El model de gestió de la Trapa dut a terme per el GOB és un exemple de gestió basat en la custòdia del territori, amb un model de caràcter experimental i innovador, amb participació de la societat civil.

- Valor com a mosaic agro-forestal: la Trapa es caracteritza per la seva estructura de mosaic agro-forestal on es desenvolupen tant les activitats agràries tradicionals (agricultura, pesca,..) com altres usos més recents relatius al gaudi social del medi natural i rural (senderisme, passeig, esport,...). Augmentar la complexitat del paisatge garanteix al mateix temps la funcionalitat ecològica i l'aprofitament dels recursos propis del territori, a més, és vital per tal de mantenir la biodiversitat, el paisatge i controlar els grans incendis forestals.

Entre les diferents categories que ofereix la llei, una vegada realitzats els estudis pertinents, i segons la informació que fins al moment s'ha disposat, entenem que la figura que millor s'ajusta a les característiques d'aquest element és la de Lloc d'Interès Etnològic, tal i com apareix definida a l'article 6.5 d'aquesta llei, atès que es tracta d'un lloc o paratge natural amb construccions o instal·lacions vinculades a formes de vida, cultura i activitats tradicionals del poble de les Illes Balears que mereixen ser preservats pel seu valor etnològic.

Així doncs, per les motivacions que consten al present informe, es proposa incoar expedient per a la declaració de la Trapa (Andratx) com a Bé d'Interès Cultural amb la categoria de Lloc d'Interès Etnològic, amb la delimitació del Bé i de l'entorn de protecció que figura a la documentació gràfica adjunta.

9. PLANIMETRIA

(S'adjunta com annex I)

Contra aquest acord que posa fi a la via administrativa es poden interposar, alternativament, els recursos següents:

a) Directament el recurs contenciós administratiu davant el Jutjat Contenciós Administratiu de Palma de Mallorca, en el termini de dos mesos, comptadors a partir del dia següent de la notificació de la present resolució/acord.
b) El recurs de reposició potestatiu davant el Ple del Consell de Mallorca, en el termini d'un mes, comptador a partir del dia següent de la notificació de la present resolució/acord. Contra la desestimació expressa del recurs de reposició podrà interposar-se el recurs contenciós administratiu, en el termini de dos mesos, comptadors a partir del dia següent de la notificació de la desestimació del recurs de reposició. Contra la desestimació per silenci del recurs de reposició podrà interposar-se el recurs contenciós administratiu, en el termini de sis mesos, comptadors a partir del dia següent a la desestimació presumpta (un mes des de la interposició del recurs sense que s'hagi notificat la resolució).

No obstant l'anterior, es pot exercitar, si n'és el cas, qualsevol altre recurs que s'estimi pertinent. Tot això de conformitat amb la Llei 29/1998,

https://www.caib.es/eboibfront/pdf/ca/2022/165/1125845

de 13 de juliol, reguladora de la jurisdicció contenciosa administrativa i de la Llei 39/2015, d'1 d'octubre, del Procediment administratiu comú de les administracions públiques.

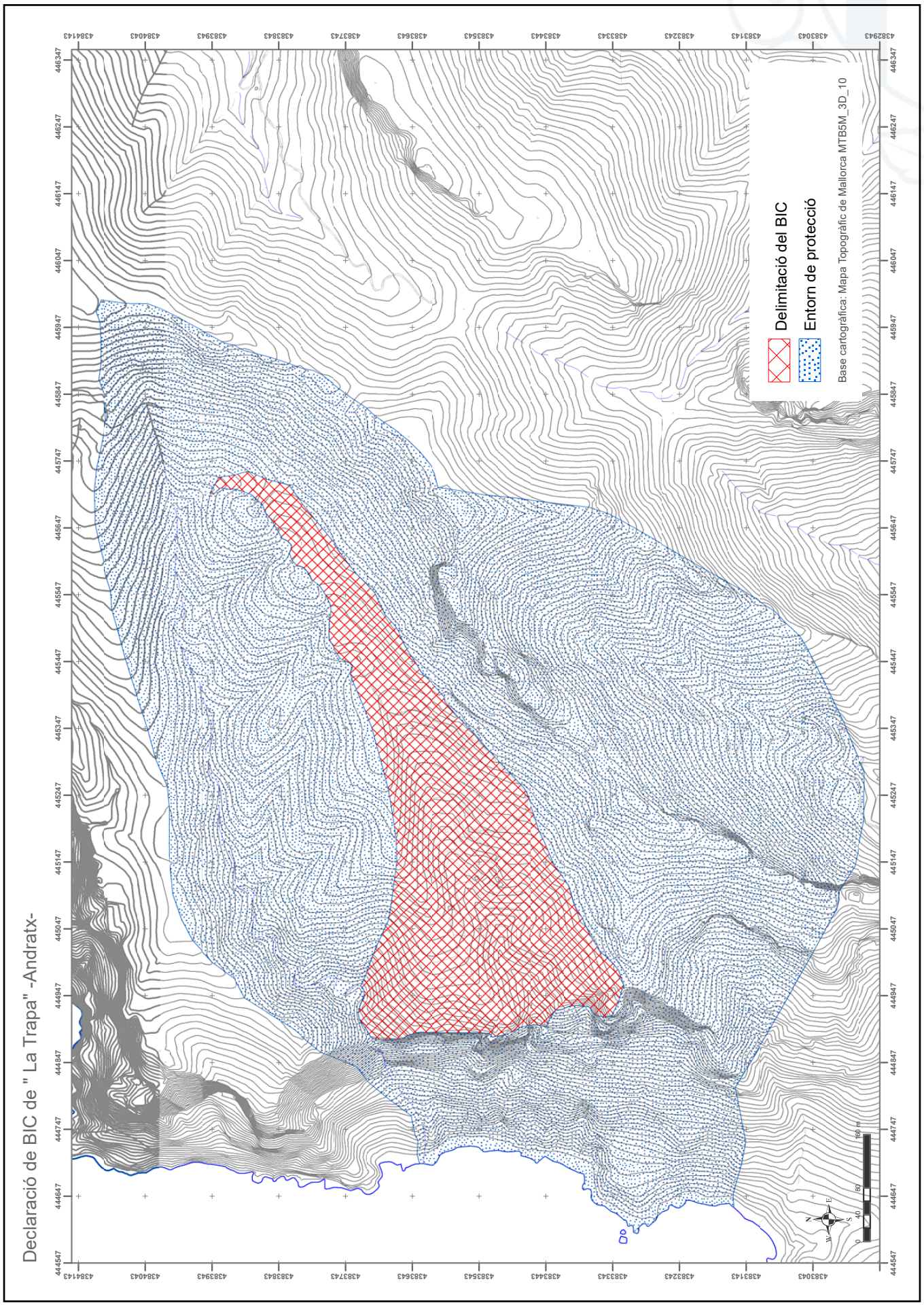
La qual cosa us comunic per a que en tingueu coneixement i als efectes oportuns.

Palma, 16 de desembre de 2022

El secretari tècnic del Departament de Cultura, Patrimoni i Política Lingüística
(Per delegació de la vicepresidenta primera i consellera executiva de Cultura, Patrimoni i Política Lingüística. Resolució de 23/07/2019.
BOIB núm. 109 de 8/8/2019)
Josep Mallol Vicens

ANNEX I : Planimetria

https://www.caib.es/eboibfront/pdf/ca/2022/165/1125845

Declaració de BIC de " La Trapa" -Andratx-

https://www.caib.es/eboibfront/pdf/ca/2022/165/1125845